

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА УСТАНОВА
«АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ»**

КОНОВАЛЕНКО ДМИТРО ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 336.143

**ДЕФІЦИТ СЕКТОРУ ЗАГАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ЙОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ
ФІНАНСАМИ**

08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2019

Дисертацією на правах рукопису.

Робота виконана в Державній навчально-науковій установі «Академія фінансового управління», м. Київ.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

Богдан Іван Віталійович,

Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», завідувач відділу економіко-математичного моделювання та інформаційно аналітичного забезпечення фінансового-економічних досліджень

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Паєнтко Тетяна Василівна

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Міністерства освіти і науки,
професор кафедри фінансів

Кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

Башко Василь Йосифович

Міністерство фінансів України,
начальник відділу з управління ліквідністю

Захист відбудеться «30» вересня 2019 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.853.01 Державної навчально-наукової установи «Академія фінансового управління» за адресою: 01014, м. Київ, бульв. Дружби народів, 38, к. 917.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державної навчально-наукової установи «Академія фінансового управління» за адресою: 01014, м. Київ, бульв. Дружби народів, 38.

Автореферат розісланий 29 серпня 2019 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

Балакін Р.Л.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах проведення глибоких економічних реформ важливого значення набувають питання розробки науково-теоретичних основ стабілізації і забезпечення стійкого розвитку економіки України. Одним з актуальних напрямків наукових досліджень в сучасних умовах є дослідження процесу формування дефіциту сектору загального державного управління (СЗДУ) і його зв'язку з показниками розвитку економіки країни.

Проблема дефіциту одна з найважливіших у фінансовій науці. Підсилена негативними наслідками неконтрольованого зростання інфляції й обсягів державного боргу, вона може розглядатися у контексті гарантування економічної безпеки будь-якої держави. Дефіцит СЗДУ в поєднанні із державним боргом можна вважати економічним явищем, що лежить у площині перетину проблем державних фінансів та економічного розвитку. Дослідження змісту, структури та впливу дефіциту СЗДУ на економічний і фінансовий розвиток України набуває важливого значення в аспекті визначення найбільш доцільних механізмів реформування фіскальної системи.

Фундаментальні дослідження проблематики державних фінансів проводилися такими видатними науковцями як А. Вагнер, Р. Масгрейв, Ш. Бланкарт, Д. Б'юкенен, П. Самуельсон, С. Бастабл, Дж. Стігліц. Дослідженнями взаємозв'язку бюджетного дефіциту та економіки держави в контексті «функціональних фінансів» займався А. Лернер, натомість Дж. Кейнс піддав сумніву основні ідеї класичної школи, представники якої брали за основу принцип обмеженого втручання держави і розробив методологію державного регулювання економіки. Значний внесок у розв'язання проблем «збалансованості фінансів», «здорових фінансів», управління дефіцитом та оцінки впливу дефіциту на економічне зростання зробили Д. Юм, Ф. Модільяні, О. Бланшард, А. Оукен, Р. Харрод, Е. Домар, Дж. Копітц, Т. Дернберг, П. Геллер, П. Мюллер, Г. Шиназі та інші. Проблемами розробки фіскальних правил та іншими питаннями, пов'язаними із стійкістю державних фінансів, займалися фахівці МВФ А. Шехтер, А. Вебер, В. Лледо, Ю. Санвук. Перші вітчизняні ґрунтовні дослідження дефіциту було здійснено у працях українського вченого дорадянського часу М. Мітіліно, а серед сучасних науковців, які займаються питаннями економічної сутності дефіциту, його форм та чинників утворення слід відзначити праці А. Чухна, С. Юрія, В. Опаріна, В. Федосова, С. Гасанова, К. Павлюк, В. Кудряшова, С. Лондара, І. Чугунова та ін. Ґрунтовні дослідження вітчизняних науковців з питань імплементації фіскальних правил представлено у працях Т. Єфименко, Т. Богдан, І. Луніної, С. Єрохіна, Р. Балакіна та ін. Натомість питання розвитку методичних підходів до оцінки, діагностики та прогнозування збалансованості СЗДУ висвітлюють у своїх працях І. Богдан, В. Башко, А. Вдовиченко та інші.

Віддаючи належне науковим публікаціям з вказаної проблематики, зазначимо, що в питаннях методичних засад оцінки та прогнозування дефіциту СЗДУ та його впливу на сукупний внутрішній попит існують аспекти, розкриття яких потребує подальших досліджень. Зокрема, необхідним є розв'язання проблеми теоретико-методологічного обґрунтування сутності дефіциту, системи показників для його оцінювання, методичних підходів до його прогнозування. Нерозв'язаними залишаються завдання запровадження в національну практику методичних підходів до вимірювання дефіциту відповідно до міжнародних стандартів статистичної

звітності, а також проблематики дефіциту в контексті імплементації фіскальних правил, що передбачено Стратегією реформування системи управління державними фінансами (СУДФ) на 2017-2020 роки. Вищезазначена проблематика визначила вибір теми, мети й переліку актуальних завдань дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Науково-дослідного фінансового інституту ДННУ «Академія фінансового управління». Зокрема, автор брав участь у виконанні таких тем: «Удосконалення регулювання у сфері державних фінансів: підтримка стійкості та адаптація до структурних змін економіки в умовах євроінтеграційних процесів» (№ ДР 0115U000936), в якій автором було здійснено оцінку стану бюджетно-податкового сектору України та обґрунтування механізмів забезпечення його стійкості; «Управління інституційними змінами в системі державних фінансів» (№ ДР 0115U000933), в якій автор визначив основні тенденції фіскальних реформ в країнах G-20. У даний час автор приймає участь у виконанні теми «Розроблення концепції фіскальних правил та їх інституціональної й нормативної імплементації в систему середньострокового бюджетного планування в Україні» (№ ДР 0118U000287), в рамках якої досліджено концептуальні засади формування та використання фіскальних правил та їх імплементації у зарубіжних країнах.

Мета та завдання дослідження. *Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних засад виникнення, регулювання та макроекономічних ефектів дефіциту СЗДУ з використанням оригінального інструментарію його моделювання та прогнозування. Відповідно до поставленої мети дисертаційного дослідження передбачається виконання наступних завдань:*

- розкрити економічну природу дефіциту СЗДУ, ідентифікувати його складові та чинники формування з врахуванням сучасних викликів невизначеності та нестабільності, що стоять перед державними фінансами;
- дослідити міжнародний досвід регулювання дефіциту СЗДУ у країнах з ринками, що формуються, досвід яких може бути корисним для реформування національних державних фінансів;
- дослідити особливості класифікації фіскальних показників та методи розрахунку дефіциту СЗДУ відповідно до вимог стандартів ESA 2010 та GFSM 2014;
- здійснити оцінку дефіциту СЗДУ в Україні відповідно до вимог міжнародних стандартів;
- узагальнити методичні підходи щодо діагностики, моделювання та прогнозування збалансованості СЗДУ;
- виявити та дослідити взаємозв'язок фіскальних балансів з основними макроекономічними індикаторами України;
- розробити модель факторної залежності між дефіцитом СЗДУ і сукупним попитом економіки та провести її кількісну оцінку в умовах України.

Об'єкт дослідження – дефіцит сектору загального державного управління та його регулювання.

Предмет дослідження – економічні відносини, що виникають у процесі формування й регулюванні дефіциту сектору загального державного управління.

Методи дослідження. У дисертації використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, що дозволило реалізувати його мету і завдання.

У процесі наукового дослідження застосовано: *метод порівняльного аналізу* – при дослідженні існуючих поглядів на роль дефіциту в макроекономічному регулюванні, економіко-правових механізмів регулювання дефіциту СЗДУ; *метод аналізу і синтезу* – при дослідженні збалансованості СЗДУ України; *економіко-математичного моделювання* – при прогнозуванні дефіциту СЗДУ; *експертних оцінок* – у процесі підготовки сценарних умов прогнозу; *логічного узагальнення результатів* – при формулюванні висновків; *графічний метод* – при побудові графіків і рисунків та інші.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення сучасної економічної науки, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем державних фінансів, макроекономічного регулювання, фіскальної політики та економічного зростання, стратегічного управління, бюджетного планування і програмування. *Інформаційну базу дослідження становлять* законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань державних фінансів, бюджетної політики, статистичні, інформаційно-аналітичні, методичні та довідкові матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національного банку України, Державної служби статистики України, Державного казначейства України, Міжнародного валютного фонду і Європейського Союзу, а також міжнародні стандарти у сфері державних фінансів. Допоміжним інструментарієм для проведення даного дослідження була чотирьохсекторна динамічна структурна модель економіки України «Ekvilibro», розроблена відділом економіко-математичного моделювання та інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічних досліджень Академії фінансового управління за безпосередньої участі автора та під керівництвом к.е.н. І.В. Богдана.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі отримано результати, які в сукупності розв'язують важливе наукове завдання: обґрунтування теоретично-методичних засад ідентифікації, класифікації, визначення факторів впливу та макроекономічних ефектів дефіциту СЗДУ із виробленням науково-обґрунтованих пропозицій щодо регулювання дефіциту для забезпечення довгострокової стійкості державних фінансів. Основні положення, що визначають наукову новизну дисертаційного дослідження, полягають у наступному:

вперше:

–представлено алгоритм проведення прогнозної оцінки впливу фіскальної політики України на реальне зростання ВВП в середньостроковій перспективі, який було апробовано шляхом застосування розробленої автором моделі для оцінки макроекономічного ефекту параметрів дефіциту Державного бюджету України на 2019 рік при реалізації різних сценаріїв економічного та соціального розвитку у періоді до 2021 року;

удосконалено:

– понятійно-термінологічний апарат дефіциту державних фінансів в частині ідентифікації показників, які характеризують фактичну збалансованість державних фінансів та збалансованість в умовах відсутності дії економічного циклу, витрат на

обслуговування боргу, а також з виділенням операційного та інвестиційного компонентів дефіциту;

–напрями розвитку системи числових фіскальних правил в національну практику на основі систематизації фіскальних правил, які застосовуються для регулювання дефіциту сектору ЗДУ в країнах з ринками, що формуються та рекомендацій МВФ щодо конструкції фіскальних правил;

–методичні підходи до діагностики та аналізу збалансованості сектору ЗДУ України у відповідності з рекомендаціями міжнародних стандартів GFSM 2014 та рекомендаціями МВФ з фінансового програмування із включенням системи деталізованих балансових показників: операційний баланс, баланс чистого придбання нефінансових активів, чисте кредитування/запозичення; підсумковий та первинний підсумковий баланси, а також аналогічні балансові показники, скориговані на фазу економічного циклу та тимчасові (разові) операції;

–на основі рекомендацій міжнародної практики та з врахуванням специфічних національних умов представлено систему коригувань показника «дефіцит/профіцит бюджету України» для розрахунку стандартизованого балансу сектору ЗДУ - «чисте кредитування/запозичення», який застосовується у практиці Євросоюзу для моніторингу дотримання фіскальних правил країнами-членами ЄС;

дістало подальшого розвитку:

–оцінювання та діагностика фіскальної збалансованості України за період 2004-2018 рр., включаючи декомпозицію дефіциту в розрізі інституційних підсекторів, окремих типів операцій та джерел фінансування, яка дозволила встановити, що починаючи з 2014 р спостерігається посилення проциклічного ефекту фіскальної політики одночасно з зменшенням дефіцитності державних фінансів

–інструментарій сценарного прогнозування дефіциту сектору ЗДУ, в основі якого лежить імітаційне моделювання впливу різних макроекономічних шоків (інфляції, девальвації, скорочення реального ВВП) на показники фіскального дефіциту;

–концептуальний підхід щодо оцінки впливу фіскальної політики на сукупний попит економіки, який полягає в застосуванні у практиці управління державними фінансами модельного апарату факторної залежності між динамікою реального ВВП та параметрами фіскального імпульсу, приватного споживчого попиту та інвестицій.

Практичне значення одержаних результатів визначається розробленими, обґрунтованими та запропонованими автором підходами, методиками та пропозиціями щодо вдосконалення статистики державних фінансів, оцінки дефіциту СЗДУ та його впливу на сукупний внутрішній попит в Україні. Одержані наукові результати доведені до рівня практичного використання та впровадження, зокрема: у роботі Управління фіскальних ризиків Міністерства фінансів України (довідка впровадження №24000-06-7/18693 від 26.07.2019); при підготовці звітно-аналітичних матеріалів, поданих до Міністерства фінансів України за темами НДР відповідно до Тематичного плану НДР Академії (довідка впровадження №77020-34-07/145 від 11.04.2019); у роботі департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (довідка впровадження №3014-06/15459-07 від 11.04.2019), у практиці науково-педагогічної

діяльності Київського інституту банківської справи (довідка впровадження № 96/19 від 09.04.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки і пропозиції, які виносяться на захист, одержані автором дисертації самостійно. Внесок автора за списком наукових праць, опублікованих у співавторстві, визначено у переліку основних публікацій за темою дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертації оприлюднені на 5 вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: «Проблеми та перспективи розвитку фінансових систем в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Харків, 2018 р.), «Сучасні чинники розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики держави: економічні та інституціональні аспекти» (м. Запоріжжя, 2018 р.), «Модернізація економіки у контексті інноваційного розвитку: напрями та пріоритети» (м. Дніпро, 2018 р.), «Інфраструктура фінансового ринку: стан та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки» (м. Київ, 2019 р.), «Наука та інновації як основні шляхи вирішення проблем модернізації економіки» (м. Одеса, 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено автором у 15 наукових публікаціях. Загальний обсяг публікацій становить 9,9 д.а., з яких авторові належить 5 д.а. (у тому числі 7,5 д. а. у співавторстві, де особисто автору належить 2,5 д. а.). У наукових фахових виданнях опубліковано 7 статей (де особисто автору належить 3,1 д.а.), з яких 5 статті у фахових українських наукових виданнях, що входить до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus та 5 тез доповідей на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних літературних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 227 с., основний зміст викладено на 173 с. Дисертація містить 18 таблиць, 24 рисунків, 6 додатків, а список використаних джерел включає 175 найменувань на 18 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-методичні основи дослідження дефіциту сектору загального державного управління**» узагальнено наукові погляди на проблему регулювання дефіциту в системі державного управління, досліджено сучасні концепції, фактори формування та міжнародний досвід регулювання дефіциту СЗДУ.

Проведене дослідження дало можливість розширити класичне розуміння дефіциту – як перевищення витрат над доходами – до наукового поняття, яке вміщує такі аспекти як поточний стан економічного циклу, джерела виникнення дефіциту за інституційними секторами та операціями, джерела фінансування дефіциту, вплив дефіциту на економічне зростання. Наголошено на тому, що дефіцит не слід розглядати лише як негативне явище – при виваженому підході до вибору джерел його фінансування та ефективному використанні залучених коштів, дефіцит стає дієвим важелем активізації економічного розвитку країни. Умотивовано необхідність розгляду дефіциту саме на рівні СЗДУ.

Досліджуючи сучасні концепції та фактори формування дефіциту автором обґрунтовано необхідність виділення проблеми ідентифікації показників, які характеризують збалансованість державних фінансів (табл.1).

Таблиця 1 - Ідентифікація процесів, які впливають на збалансованість державних фінансів

№ з/п	Проблеми пов'язані із ідентифікацією дефіциту	Показники, на які слід коригувати фактичний дефіцит	Можливості
1	Відокремлення поточної та інвестиційної діяльності	Придбання та продаж основного капіталу	Дає можливість оцінити збалансованість операційної діяльності уряду та вплив державних інвестицій на показник дефіциту
2	Відокремлення діяльності, пов'язаної із виконанням базових державних функцій від операцій з обслуговування державного боргу	Відсотки на обслуговування боргу	Дає можливість оцінити збалансованість на первинному рівні (врахування тиску боргового навантаження)
3	Врахування політично - обумовлених фінансових операцій (пільгові кредити тощо)	Надання пільгових кредитів, приватизація, тощо	Дає змогу оцінити загальну збалансованість з врахуванням політично-обумовлених операцій з кредитування та приватизації
4	Відокремлення чинників, пов'язаних із дією економічного циклу	Циклічна складова дефіциту	Дає змогу оцінити збалансованість враховуючи поточну фазу економічного циклу країни
5	Виокремлення структурних чинників	Тимчасові та разові складові доходів/ видатків	Дає змогу оцінити збалансованість через ідентифікацію впливу проведеної фіскальної політики

Джерело: розроблено автором.

Досліджуючи міжнародний досвід регулювання дефіциту СЗДУ було визначено, що економіко-правовими механізмами регулювання дефіциту СЗДУ, що дістали значного поширення у міжнародній практиці, є фіскальні правила. Розглядаючи макростабілізаційну функцію державних фінансів в контексті регулювання дефіциту СЗДУ, рекомендовано здійснювати подальшу імплементацію та вдосконалення конструкції фіскальних правил в Україні на основі досвіду країн з ринками, що формуються. Основні рекомендації щодо розвитку системи числових фіскальних правил в Україні наведено в табл. 2.

Оскільки країни з встановленими фіскальними правилами в середньому мають нижчий дефіцит порівняно з країнами, що їх не імплемтували (за даними МВФ 1,7% від ВВП проти 2,1% ВВП за 1985-2015 рр.), тому наголошено на важливості для України повноцінного впровадження фіскальних правил, що дозволить контролювати макростабілізаційні параметри державних фінансів в рамках, що відповідають стандартам фіскальної стійкості та наблизитиме механізми управління державними фінансами України до кращих зразків світової практики.

У другому розділі «**Методи діагностики збалансованості сектору загального державного управління**» було розглянуто питання, які пов'язані із методами діагностики збалансованості СЗДУ, досліджено інструменти фінансового програмування для моделювання дефіциту СЗДУ, а також здійснено оцінку та діагностику фіскальних балансів СЗДУ в Україні на основі існуючих у міжнародній практиці підходів.

Таблиця 2 – Основні напрями розвитку системи числових фіскальних правил в умовах України

Основні напрями розвитку	Зміст напрямку розвитку	Міжнародний досвід	
Розширення конструкції існуючих фіскальних правил України.	Нівелювати можливі макроекономічні дисбаланси, у відповідності із міжнародними підходами рекомендується до застосування комбінація фіскальних правил: Правило фактичного фіскального балансу ($\approx -2,4\%$ від ВВП*) Боргове правило ($\approx 56,5\%$ від ВВП*) Граничний рівень видатків (на рівні сектору ЗДУ – $33,3\%$ від ВВП*); або на рівні центр. уряду – 30% від ВВП*) Правило циклічно-скоригованого фіскального балансу ($\approx -0,6\%$ від ВВП*)	Кількість країн у яких запроваджено фіскальне правило (у % до загальної кількості країн з фіскальними правилами)	24 (або 71%) 26 (або 77%) 16 (або 47%) 11 (або 32%)
Вдосконалення статистики у сфері державних фінансів, з метою її гармонізації із міжнародними стандартами статистики.	У зв'язку із євроінтеграційними процесами в Україні доцільно проводити гармонізацію національних стандартів статистики до стандартів, які впроваджено у діяльності країн-членів ЄС.	Рекомендовані стандарти статистики	МВФ (GFSM 2014) чи Європейського союзу (ESA 2010)
Секторальне розширення офіційної статистичної звітності у сфері державних фінансів до рівня СЗДУ, та перехід до визначення фіскального правила на рівні СЗДУ.	Дослідження міжнародного досвіду свідчить про перевагу секторального охоплення на рівні СЗДУ по таким правилам: Правило фактичного фіскального балансу Боргове правило Граничний рівень видатків Правило циклічно-скоригованого фіскального балансу	Кількість країн із секторальним охопленням на рівні СЗДУ (у % до кількості країн де запроваджено відповідне правило)	12 (або 50%) 17 (або 65%) 9 (або 56%) 8 (або 73%)
Здійснити ряд змін нормативно-правового характеру з питань запровадження окремих процедур, пов'язаних із фіскальними правилами.	У відповідності із міжнародною практикою, в країнах світу переважає відсоток країн із запровадженими процедурами до яких зокрема відносяться: Моніторинг дотримання фіскального правила; Наявність обов'язкової процедури виконання фіскального правила; Встановлення конкретних випадків, які дозволяють відхилятися від граничних значень (процедури гнучкості).	Частка країн із встановленими процедурами (в розрізі типів процедур та фіскальних правил)	54-82% 42-64% 46-82%
Затвердити методологію та здійснити розрахунок показників, необхідних для правила циклічно-скоригованого фіскального балансу у відповідності із міжнародними підходами.	Без офіційно затверджених, гармонізованих із міжнародними стандартами статистики показників, необхідних для розрахунку даного фіскального балансу, його достовірність визначити неможливо, тому обов'язковою умовою повинно стати - запровадження методології їх розрахунку на офіційному рівні. Моделі щодо визначення розриву ВВП мають базуватись на міжнародних підходах, які наближені до умов України (високий рівень безробіття, інфляційні процеси, високий рівень тінізації тощо), а розрахунок циклічно-скоригованого та структурного компонентів мають базуватись на Європейських підходах (відповідно до стандартів GFSM 2014 чи ESA 2010).	Показники необхідні для розрахунку фіскального правила у відповідності із міжнародними підходами	Доходи та видатки СЗДУ (визначені за міжнародними підходами) Розрив ВВП (потенційний ВВП); Еластичність доходів та видатків СЗДУ; Тимчасові та разові заходи фіскальної політики.

* Усереднене значення по країнам світу з ринками що формуються, в яких встановлено відповідне фіскальне правило

Джерело: розроблено автором.

Питання проведення діагностики збалансованості дефіциту СЗДУ, його моделювання та сценарного прогнозування (залежно від реалізації тих чи інших заходів політики), являють собою складову комплексу рекомендованих МВФ процедур з фінансового програмування. Системний розвиток методології фінансового програмування в Україні повинен включати питання впровадження міжнародних стандартів статистичної звітності, розширення охопту інституційних одиниць, що складають звітність, розробку ґрунтовних структурних моделей та здійснення моделювання і прогнозування фіскальних показників в системі макроекономічних балансів. Це дозволить підняти якість фіскального аналізу та прогнозування на рівень світових стандартів.

Розглянувши національні підходи до визначення показника «дефіцит бюджету» зазначено, що такий підхід унеможлиблює достовірну та якісну діагностику збалансованості СЗДУ в Україні. На основі рекомендацій міжнародних стандартів статистики GFSM 2014 та фінансового програмування автором запропоновано наступну систему балансних показників для СЗДУ України, яка дозволяє охарактеризувати збалансованість державних фінансів на різних етапах бюджетного процесу (рис. 1):

– *на фактичному рівні: чистий операційний баланс* – відображає баланс поточних операцій; *чисте придбання нефінансових активів* – відображає баланс інвестиційних операцій; *чисте кредитування/запозичення* – відображає «класичний» профіцит/дефіцит, фіскальний баланс; *підсумковий баланс* – відображає фіскальний баланс з врахуванням приватизації та політично обумовлених позик; *підсумковий первинний баланс* – відображає фіскальний баланс без врахування виплат на обслуговування боргу;

– *з урахуванням бізнес циклу та разових операцій: циклічно скоригований первинний підсумковий баланс* – відображає фіскальний баланс без врахування виплат на обслуговування боргу та з врахуванням коригування на поточний стан економічного циклу (розриву ВВП); *структурний баланс* – розширений циклічно скоригований баланс шляхом коригування на більш широкий спектр факторів (структурних компонентів), пов'язаних із разовими чи тимчасовими операціями.

Узагальнено методи діагностики державних фінансів, серед яких автор виділяє наступні: комплексні методи на зразок рекомендацій МВФ з фінансового програмування, які передбачають діагностику фіскальної системи в сукупності з іншими макроекономічними балансами та у поєднанні із цілями фіскальної політики, методи діагностики фіскальної стійкості або стійкості боргової позиції, методи аналізу економічних ефектів фіскальної політики на економічну динаміку на основі різних синтетичних індикаторів (таких як фіскальний мультиплікатор, фіскальний імпульс тощо). Обґрунтовано важливість впровадження комплексних методів фіскальної діагностики, як таких що дозволяють проаналізувати фіскальні ризики з врахуванням поточних макроекономічних тенденцій та забезпечити складання прогнозів державних фінансів з врахуванням поставлених фіскальних цілей.

Рисунок 1 – Система балансових показників, які характеризують збалансованість СЗДУ на різних етапах його виникнення

Джерело: розроблено автором з врахуванням рекомендацій МВФ

На основі запропонованої автором системи балансових показників з використанням економіко-математичної моделі України «Ekvilibro» проведено оцінку збалансованості СЗДУ України за період 2004-2018 рр. (табл.3) та представлено результати її порівняльної діагностики з країнами-членами ЄС в розрізі інституційних підсекторів, окремих типів операцій та джерел фінансування.

У третьому розділі «Прогнозування дефіциту сектору загального державного управління та його впливу на економічну динаміку» представлено рекомендації автора щодо напрямів гармонізації національних підходів з визначення дефіциту державних фінансів до міжнародних стандартів статистики, представлено авторський алгоритм прогнозування дефіциту СЗДУ, який базуються на сценарному макроекономічному моделюванні, а також представлено авторський методичний підхід до оцінки та прогнозування впливу фінансової політики на економічну динаміку, який базується на рівнянні регресійної залежності.

Таблиця 3 - Дефіцит(-)/профіцит(+) бюджету України та рекомендована автором система балансових показників СЗДУ, % від ВВП

Показники дефіциту державних фінансів		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Існуючі підходи в Україні (на рівні зведеного бюджету)	Дефіцит(-)/профіцит(+) бюджету	-5.8	-1.7	-3.5	-4.2	-4.5	-1.6	-2.3	-1.4	-1.9
	Запропонована автором система балансових показників (на рівні СЗДУ)									
	Операційний баланс	-5.3	-0.7	-2.5	-3.5	-3.1	0.7	0.2	-0.2	0.2
	Баланс операцій з неф. активами	1.2	1.4	1.3	1.0	0.8	1.3	2.1	2.0	2.1
	Чисте кредитування /запозичення	-6.5	-2.1	-3.8	-4.5	-3.9	-0.6	-1.9	-2.1	-1.9
	Підсумковий баланс	-6.5	-2.1	-3.9	-4.7	-3.7	-0.7	-2.0	-2.2	-2.0
	Первинний підсумковий баланс	-5.0	-0.3	-2.0	-2.4	-0.4	3.7	2.1	1.5	1.3
	Цикл.-скориг. первин. підс. баланс	-3.3	0.4	-1.6	-2.4	0.8	7.5	5.6	5.1	4.6

Джерело: дані Держказначейства та розрахунки по моделі «Ekvilibro»

Система коригувань негармонізованого дефіциту України, які необхідні для розрахунку стандартизованого балансу СЗДУ – «чисте кредитування/ запозичення», який застосовується у практиці Євросоюзу для моніторингу дотримання фіскальних правил країнами-членами ЄС представлена на рис. 2.

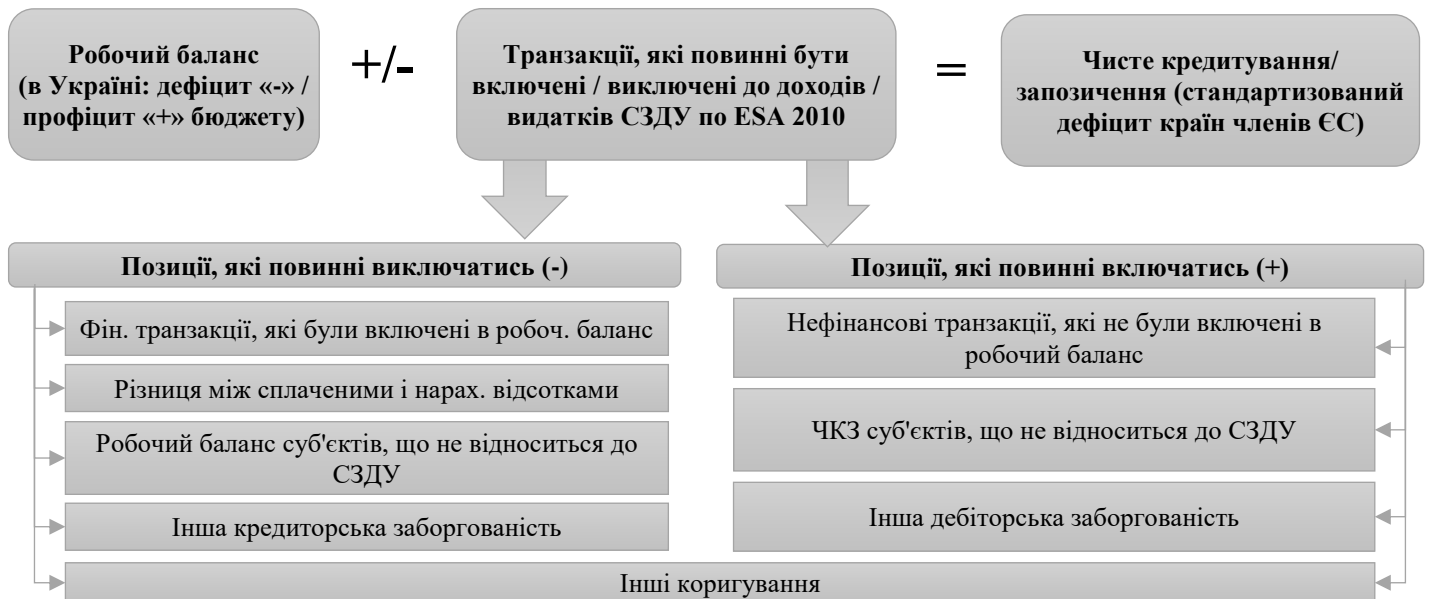

Рисунок 2 – Схема переходу від негармонізованого дефіциту до чистого кредитування/запозичення в країнах членах ЄС

Джерело: побудовано автором за даними Європейської комісії

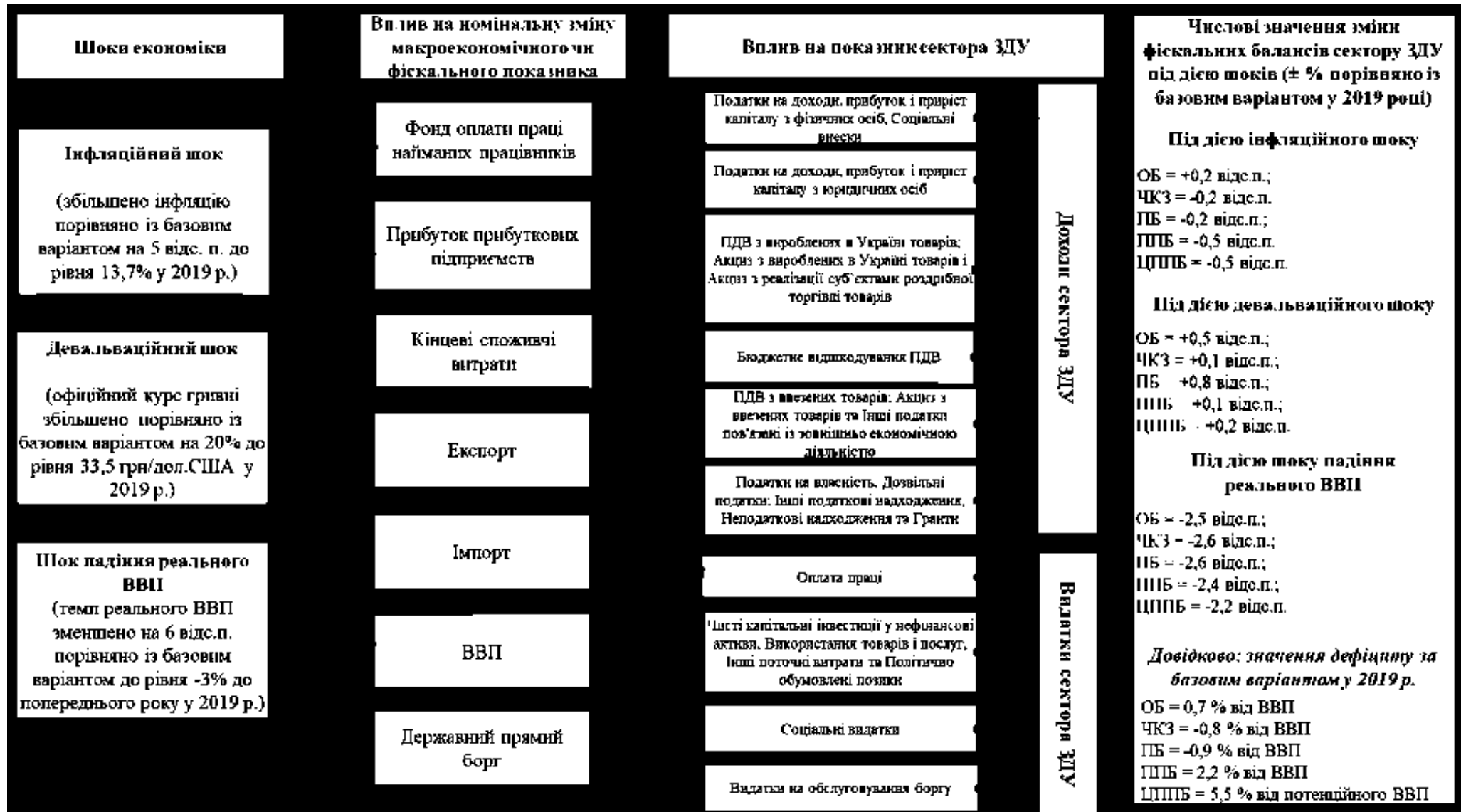
Автором ідентифіковано конкретні позиції, які повинні бути зняті з доходів та витратків СЗДУ України (та включені до операцій з фінансовими активами) для коректного розрахунку стандартизованого дефіциту СЗДУ.

В роботі представлено алгоритм прогнозування дефіциту на основі системи факторних залежностей моделі «Ekvilibro», в розробці якої автор приймав безпосередню участь. Особистий внесок автора полягає у розробці економіко-математичного інструментарію для врахування макроекономічних шоків в рамках сценарного макроекономічного моделювання.

Автор за допомогою методів імітаційного моделювання представив алгоритм врахування впливу шоків скорочення реального ВВП, девальвації національної валюти та інфляції на дефіцит СЗДУ (рис.3).

Автором змодельовано ефект виникнення макроекономічних шоків у 2019 році та їх подальшу дію в 2020-2021 роках. При цьому моделювання факторних зв'язків з доходами та витратками сектору ЗДУ здійснювалося відповідно до методології моделі «Ekvilibro» з використанням макроекономічного прогнозу Мінекономрозвитку.

Для моделювання ефекту шоку скорочення реального ВВП витратки 2019 року фіксувалися відповідно до Проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік», а для решти шоків – розраховувалися у моделі «Ekvilibro».

Примітка: ОБ – операційний баланс; ЧКЗ – Чисте кредитування/запозичення; ПБ – Підсумковий баланс; ППБ – Первинний підсумковий баланс; ЦППБ – Циклічно-скоригований первинний підсумковий баланс.

Рисунок 3 - Алгоритм моделювання впливу макроекономічних шоків на дефіцит СЗДУ та числові значення його зміни від дії таких шоків (оцінка шоків в рамках моделі «Ekvilibro»)

Джерело: побудовано автором

Встановлено, що при реалізації шоку падіння реального ВВП (на 6 відс. п. до офіційного прогнозу Мінекономрозвитку) приріст дефіциту (ЧКЗ) в 2019 р. становитиме 2,6 відс.п. ВВП, при реалізації шоку приросту інфляції (на 5%) – приріст дефіциту становитиме 0,2 відс.п. ВВП, а при настанні шоку девальвації (на 20%) – відбудеться зниження дефіциту на 0,1 відс.п. ВВП (відповідно).

Для оцінки впливу фіскальної політики на економічну динаміку автор розробив економіко-математичну модель залежності між темпами реального ВВП та складовими сукупними попиту: інвестиційним попитом, споживчим попитом та державним попитом (далі – Модель). В якості індикатора державного попиту пропонується розглядати показник фіскального імпульсу, який широко застосовується у міжнародній практиці, та відображає зміну циклічно скоригованого підсумкового балансу СЗДУ.

Для умов економіки України 2003-2018 рр. побудовано регресійну залежність між реальним ВВП (сукупним попитом) (**AD**) та приватними кінцевими споживчими витратами (**P_CONSUM**), валовим нагромадженням основного капіталу (**CAP_FIX_FORM**) і фіскальним імпульсом (**FI**) (табл.4).

Таблиця 4 – Параметри моделі впливу фіскальної політики на сукупний попит

Рівняння регресії $\log(AD)=0.26*\log(P_CONSUM)+0.16*\log(CAP_FIX_FORM)+0.42*\log(FI) + 0.69$
 Вибірка 16 років (2003-2018 рр.)
 Формат змінних P_CONSUM та CAP_FIX_FORM – у % до попереднього року, FI – у % від ВВП

Фактори моделі та t-сатистика			Параметри моделі	
Позначення фактору	Коефіцієнт	Ймовірність похибки	Назва параметрів	Значення коефіцієнтів
P_CONSUM	0.261814	0.0008	Коефіцієнт детермінації	0.940139
CAP_FIX_FORM	0.161990	0.0001	Коефіцієнт Дарбіна-Вотсона	1.538840
FI	0.425960	0.0371	Критерій Фішера	62.82129
Вільний член	0.689598	0.3796		

Джерело: розрахунки автора.

Стохастичний зв'язок між показниками сукупного попиту та фіскального імпульсу виражається середнім відгуком приросту (зменшення) реального ВВП від зміни фіскального імпульсу у $\pm 0,42$ відсоткових пункти на 1 відсотковий пункт зміни фіскального імпульсу (табл.5). Результати розрахунків свідчать про досить сталий зв'язок показників, оскільки коефіцієнт детермінації складає понад 94%.

З використанням Моделі автором було проаналізовано ретроспективний характер фіскальної політики та ідентифіковано періоди (роки) коли фіскальна політика мала синхронний (чи асинхронний) вплив на сукупний попит України. Так, наприклад у 2009, 2014 та 2015 проводилась рестрикційна фіскальна політика держави, яка посилила тенденцію падіння ВВП. Натомість досить суттєва експансійна політика Уряду, наприклад у 2004 році значно прискорила темпи росту реального ВВП (рис.4). В зазначених випадках можна говорити про те, що проведена рестрикційна чи експансійна фіскальна політика мала синхронний вплив на сукупний попит України.

Автором проведено апробацію моделі сукупного попиту в умовах перспективного розвитку економіки України в 2019-2021 роках. Вхідні параметри Моделі розглядалися автором у двох варіантах – згідно параметрів проекту ЗУ «Про

ДБУ на 2019 рік» та згідно розрахунків по моделі «Ekvilibro». Встановлено, що при реалізації середньострокових параметрів затвердженого проекту Державного бюджету України на 2019 рік (включаючи динаміку приватного споживання та інвестицій відповідно до прогнозу Мінекономрозвитку) кумулятивний приріст ВВП за 2019-2021 роки становитиме +8,5% (табл. 5).

Рисунок 4 – Моделювання ретроспективної динаміки реального ВВП України
Джерело: дані Державної служби статистики України та розрахунки автора.

При проведенні більш експансійної фіскальної політики (фіскальний імпульс: +1 відс. п. до базового сценарію) ефект приросту ВВП буде виражатися у +9,8% за 3 роки, однак дефіцит СЗДУ при цьому перевищуватиме 3% ВВП в кожному з прогностичних років (табл. 6).

Таблиця 5 – Прогнозування впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку України

Показник	Факт		Вхідні параметри ЗУ "Про Державний бюджет України на 2019 рік"				
	2017	2018	2019	2020	2021	2019-2021 (середнє знач.)	2019-2021 (кумулят. еф.)
Фактори моделі							
Приватне кінцеве споживання, % росту	9.4	8.7	5.9	5.0	5.9	5.6	16.9
Валове нагромадження основного капіталу, % росту	16.1	14.3	6.9	9.4	11.4	9.2	27.7
Дефіцит (ЧКЗ), % від ВВП							
базовий варіант	-2.1	-1.9	-1.9	-2.0	-1.7	-1.9	-5.6
при постійному дефіциті у 3% ВВП	-3.0	-3.0	-3.0	-3.0	-9.0
при +1% фіскального імпульсу	-2.9	-4.0	-4.8	-3.9	-11.7
Фіскальний імпульс, % від потенційного ВВП							
базовий варіант	0.5	0.6	-0.3	1.1	0.2	0.3	1.0
при постійному дефіциті у 3% ВВП	0.8	1.1	0.4	0.8	2.3
при +1% фіскального імпульсу	0.7	2.1	1.2	1.3	4.0
Реальний ВВП (Сукупний попит)							
Прогноз Мінекономрозвитку, % росту	2.5	3.3	3.0	3.8	4.1	3.6	10.9
Прогноз по моделі, % росту							
базовий варіант	4.9	4.5	2.3	3.0	3.2	2.8	8.5
при постійному дефіциті у 3% ВВП	2.7	3.0	3.2	3.0	9.0
при +1% фіскального імпульсу	2.7	3.5	3.6	3.3	9.8

Джерело: розраховано автором.

Регулювання дефіциту СЗДУ з використанням розробленого автором інструментарію його моделювання, діагностики та прогнозування дає можливість якісно підвищити ефективність управління державними фінансами, зокрема в контексті забезпечення виконання макростабілізаційної функції державних фінансів, удосконалення інструментів фіскальної діагностики і прогнозування, обґрунтування напрямів та кроків запровадження фіскальних правил. Результати дослідження можуть мати практичне впровадження при підготовці прогнозних та програмних документів, щодо економічного і соціального розвитку України, складанні проекту Державного бюджету, виконанні завдань, передбачених СУДФ на 2017-2020 роки.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено комплексне дослідження та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає в розробці теоретико-методичних засад виникнення, регулювання та оцінки макроекономічних ефектів дефіциту СЗДУ з використанням оригінального інструментарію його моделювання та прогнозування. Проведене дослідження дало можливість зробити наступні висновки і пропозиції.

1. Автором зроблено висновок, що класичне розуміння дефіциту СЗДУ, як перевищення видатків СЗДУ над його доходами, на сучасному етапі розвитку економічної науки має розглядатися в більш широкому розумінні, яке має включати як питання контролю його розміру у межах, що не загрожують фінансовій стабільності, так і питання його стимулюючого/рестрикційного ефекту задля забезпечення згладжування коливань економічного циклу.

2. Автор узагальнив сучасні концепції дефіциту та фактори його формування і дійшов до висновку, що розгляд поняття дефіциту слід здійснювати в контексті ідентифікації окремих аспектів діяльності СЗДУ, а саме: відокремлення дефіциту від поточної та інвестиційної діяльності уряду, виокремлення первинного дефіциту (враховуючи вплив боргового навантаження), ідентифікація політично-обумовлених операцій з кредитування та приватизації, ідентифікація впливу на дефіцит фази економічного циклу, ідентифікація впливу на дефіцит тимчасових чинників, структурування дефіциту державних фінансів за інституційними підсекторами. Такий підхід до розгляду дефіциту СЗДУ дозволить виявляти та попереджати макрофіскальні дисбаланси, які можуть виникати в довгостроковій перспективі в наслідок нехтування тих чи інших факторів формування дефіциту.

3. Узагальнюючи міжнародний досвід регулювання дефіциту СЗДУ, автор дійшов до висновку, що економіко-правовими механізмами регулювання дефіциту СЗДУ у світовій практиці є фіскальні правила, до яких відносять: боргові правила, правила фіскального балансу, ліміти на видатки СЗДУ та граничні показники доходів. Дослідивши національну практику регулювання дефіциту автором встановлено, що в Україні, з чотирьох видів фіскальних правил застосовується кілька аналогів числових фіскальних правил – боргові ліміти (для боргу центрального уряду та для боргів місцевого рівня) та обмеження для фіскального балансу (дефіциту бюджету). Було наголошено, що незважаючи на те, що в Україні зазначені фіскальні обмеження є законодавчо встановленими, їх не можна назвати повноцінними фіскальними

правилами відповідно критеріїв, які застосовуються міжнародними організаціями для ідентифікації фіскальних правил.

4. Підсумовуючи міжнародний досвід запровадження фіскальних правил в країнах з ринками, що формуються, автором було розроблено пропозиції щодо подальшої імплементації та вдосконалення конструкції фіскальних правил в Україні за наступними напрямками: розширення конструкції існуючих фіскальних правил України; вдосконалення статистики у сфері державних фінансів України відповідно до міжнародних стандартів; розширення інституційного охоплення фіскальних правил до рівня СЗДУ; запровадження окремих процедур, пов'язаних із фіскальними правилами щодо моніторингу, відповідальності, надзвичайних обставин тощо; затвердження методології та здійснення розрахунку показників, необхідних для правила по циклічно-скоригованому фіскальному балансу.

5. Автором проведено узагальнення методичних підходів до діагностики державних фінансів та ідентифіковано три їх групи – комплексні методи, в основі яких лежать рекомендації МВФ з фінансового програмування, методи діагностики фіскальної стійкості та методи, орієнтовані на діагностику впливу фіскальної політики на економічну динаміку (на основі показників фіскального мультиплікатору та фіскального імпульсу).

6. На основі узагальнення рекомендацій МВФ щодо статистики державних фінансів (GFSM 2014) та рекомендацій МВФ щодо діагностики економічної політики (фінансове програмування - ФПП) автор виділяє наступні види балансів СЗДУ, які характеризують збалансованість державних фінансів на різних етапах бюджетного процесу: на фактичному рівні – чистий операційний баланс, чисте придбання нефінансових активів, чисте кредитування/запозичення, підсумковий баланс, підсумковий первинний баланс; з урахуванням бізнес циклу та одноразових заходів заходів політики – циклічно скоригований первинний підсумковий баланс та структурний баланс. Автором наголошено, що при складанні проекту Державного бюджету України береться до уваги лише один балансовий показник «дефіцит / профіцит бюджету», який є певним аналогом підсумкового балансу, але враховує лише частину СЗДУ та є негармонізованим із новітніми статистичними стандартами. Було відзначено, що застосовуючи лише один балансовий показник, уряд втрачає можливість достовірної та якісної діагностики збалансованості СЗДУ, як при розробці планів на наступні роки, так і при аналізі досягнутих результатів діяльності за підсумками року. Натомість запропонована автором система балансових показників дозволяє в повній мірі представити складові дефіциту державних фінансів з розподілом на типи операцій, які здійснює сектор ЗДУ та показати збалансованість фіскального сектору без врахування дії економічного циклу.

7. Автором проведено оцінку та діагностику системи фіскальних балансів СЗДУ України та зроблено висновок, що у досліджуваному періоді національні державні фінанси характеризувалися як періодами суттєвої фіскальної незбалансованості, так і періодами жорсткої консолідації. На фактичному рівні дефіцит СЗДУ (ЧКЗ) в 2004, 2009-2010 та 2012-2014 рр. знаходився за межами стандартних значень, що визначають граничний рівень забезпечення фіскальної стійкості у країнах ЄС (-3,0% від ВВП). Така ситуація поряд з іншими факторами призводила до накопичення державного боргу (який на кінець 2016 року досяг рівня більше 81% від ВВП), що

значно звузило фіскальний простір України в майбутніх 2015-2018 роках. Період 2015-2018 рр. характеризувався жорсткою консолідацією державних фінансів: дефіцит СЗДУ залишався в межах до -1,6% від ВВП. Однак, такі прийнятні рівні дефіциту останніх років не є свідченням покращення фіскальної збалансованості, оскільки протягом цих же років держава змушена була направляти гігантські суми на підтримку банківської системи, виплату гарантованих банківських вкладів, підтримку нафтогазової сфери, а також на амортизацію валютного боргу, що внаслідок гіпердевальвації зросла втричі. Це потребувало залучення додаткових позичкових коштів, що, відповідно, призводило до нарощування державного боргу та відволікало ресурси від фінансування базових державних функцій.

8. Досліджуючи інституційну структуру підсумкового балансу СЗДУ в Україні, автор прийшов до висновку, що основна частина його дефіциту формується на рівні центрального уряду, що також притаманно економікам більшості країн-членів ЄС. Досліджуючи підсумковий баланс СЗДУ в розрізі окремих типів операцій автор показав, що на його формування значний вплив має вузький фіскальний простір країни. Так незбалансованість операційної діяльності СЗДУ (викликана в тому числі значними виплатами на обслуговування державного боргу) призводить до виникнення суттєвого дефіциту уже на операційному рівні, що унеможливорює адекватне фінансування інвестиційної діяльності СЗДУ. Операційний баланс України у середньому за 2004-2018 рр. становив -1,3% від ВВП (в т.ч. у періоді до 2015 р. - 2,0% від ВВП), тоді як в середньому по країнах ЄС за 2018 р. операційний баланс становив +2,2%.

9. Автором зазначено, що значний профіцит циклічно скоригованого первинного підсумкового балансу, який спостерігався в Україні в 2015-2018 рр. (в середньому на рівні 5,7% від потенційного ВВП) є характерним явищем, типовим для країн, які знаходяться на етапі постдефолтного відновлення економіки. Такий етап супроводжується вимушеними заходами консолідації державних фінансів та значними виплатами на обслуговування боргу, внаслідок накопичених в минулому макроекономічних та фіскальних дисбалансів. Однак, ситуація в Україні ще додатково ускладнюється наявністю тривалого негативного розриву ВВП.

10. Відзначено, що забезпечення якісної діагностики операцій СЗДУ неможливе без повної та цілісної статистичної звітності по усіх суб'єктах, що належать до СЗДУ. Було визначено, що чинна бюджетна класифікація України за структурою показників і принципами їх зведення не відповідає сучасним міжнародним стандартам формування державної статистичної звітності, що призводить до викривлення даних, знижує прозорість бюджетного процесу та впливає на ефективність прийняття управлінських рішень у сфері фіскальної політики. Така ситуація також унеможливорює коректне встановлення та подальший моніторинг фіскальних правил відповідно до міжнародних рекомендацій.

11. Встановлено, що Європейські підходи ідентифікації показника дефіциту/профіциту СЗДУ передбачають проведення комплексу процедур для переходу від дефіциту СЗДУ, розрахованого на основі національних стандартів статистичної звітності (робочого балансу «working balance»), до стандартизованого балансу «чисте кредитування/запозичення» за правилами національних рахунків ESA 2010.

12. Автором запропоновано систему коригувань для гармонізації показника дефіциту, прийнятого в національній практиці України, з показником дефіциту, що застосовується в практиці країн ЄС. З урахуванням євроінтеграційних процесів, які відбуваються в Україні, така система може бути використана при реформуванні національних стандартів у сфері державних фінансів відповідно до національних рахунків ESA 2010, зокрема шляхом прийняття змін до ряду документів, які регулюють питання бюджетної класифікації та бюджетного процесу в частині ідентифікації дефіциту СЗДУ за міжнародними стандартами статистики. Для забезпечення відповідності міжнародним стандартам, зокрема, корегуванню підлягають кілька груп доходів зведеного бюджету України – доходи від продажу основного капіталу, 3G/4G ліцензій, надлишкової військової і іншої техніки, конфіскованого майна (ідентифікуються як операції з нефінансовими активами) та доходи отримані у вигляді погашення дебіторської заборгованості, конфіскованої національної і іноземної валюти (ідентифікуються як операції з фінансування).

13. Автором представлено алгоритм сценарного моделювання впливу макроекономічних показників на дефіцит сектору ЗДУ, який було реалізовано в рамках моделі «Ekvilibro». В основі запропонованого алгоритму лежить імітаційне моделювання впливу шоків скорочення реального ВВП, девальвації національної валюти та інфляції в умовах розвитку економіки України до 2021 року. Автором проведено сценарне моделювання шоків скорочення реального ВВП (на 6 відс. п. до офіційного прогнозу Мінекономрозвитку), приросту інфляції (на 5% відповідно), приросту девальвації національної валюти (на 20% відповідно). Як показали модельні розрахунки у 2019-2021 рр. найбільшу загрозу для зростання дефіциту несе в собі шок падіння реального ВВП, що призводить до нарощування обсягів дефіциту та державного боргу країни вище критичних значень, визначених фіскальними правилами (понад 3,6% ВВП по підсумкового балансу у 2019 р.). Натомість збільшення інфляції дещо покращує дефіцит, і можна буде спостерігати приріст профіциту операційного балансу (в 2019 р. +0,6% від ВВП, порівняно із базовим сценарієм), що може позитивно вплинути на фінансування інвестиційної діяльності сектору ЗДУ та на скорочення рівня державного боргу. Посилення девальваційних процесів призводить до нарощування відсоткових платежів по обслуговуванню боргу, однак в цілому дефіцит підсумкового балансу буде кращим ніж за базовим варіантом (+1,0% ВВП по операційному балансу та +0,8% по підсумковому).

14. За результатами проведеного сценарного моделювання, автор прийшов до висновку, що в найближчій перспективі дефіцит сектору ЗДУ України на фактичному та циклічно скоригованому рівні буде знаходитись в межах граничних значень, визначених фіскальними правилами, що говорить про наявність можливостей Уряду зберегти макрофіскальну стабільність та забезпечити помірну підтримку економіки навіть при виникненні можливих шоків.

15. Виявлено факторну залежність між сукупним попитом економіки та показниками фіскального імпульсу, приватних кінцевих споживчих витрат та інвестицій на основі якої побудовано економіко-математичну модель. Кількісний ефект зв'язку між показником фіскального імпульсу та сукупного попиту економіки України на даних ретроспективного періоду 2003-2018 рр. вимірюється значенням $\pm 0,4$ відсоткових пункти реального ВВП на 1 відс. п. зміни фіскального імпульсу.

16. Проведено апробацію моделі оцінки впливу ефекту від змін дефіциту СЗДУ на даних середньострокового періоду 2019-2021 рр. та встановлено, що при реалізації параметрів затвердженого проекту Державного бюджету на 2019 рік та на середньострокову перспективу (включаючи динаміку приватного споживання та інвестицій відповідно до прогнозу Мінекономрозвитку) кумулятивний приріст ВВП за 3 роки становитиме +8,5%. При проведенні більш експансійної фіскальної політики (фіскальний імпульс: +1 відс. п. до базового сценарію) ефект приросту ВВП буде виражатися у +9,8% за 3 роки, однак дефіцит СЗДУ при цьому перевищуватиме 3% ВВП в кожному з прогнозних років.

17. Автором зазначається, що результати дослідження і представлені висновки та рекомендації щодо розв'язання методологічних проблем ідентифікації, розробки інструментарію моделювання, аналізу і прогнозування дефіциту СЗДУ містять в собі методичні та практичні засади для розробки управлінських рішень з питань подальшого вдосконалення системи управління державними фінансами в Україні. Представлений автором інструментарій для гармонізації статистики в сфері державних фінансів, методичні рекомендації з моделювання дефіциту та його впливу на макроекономічну динаміку, рекомендації щодо подальшого розвитку фіскальних правил в Україні, відповідають завданням І.1 – Підвищення рівня бюджетної дисципліни шляхом запровадження фіскальних правил та І.8 – Удосконалення інструментів прогнозування Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки та можуть мати практичне впровадження при підготовці прогнозних та програмних документів щодо економічного і соціального розвитку України.

СПИСОК РОБІТ, ОПУБЛІКОВАНИХ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

Підрозділи у колективних монографіях:

1. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Аналіз доходів, видатків і фінансування дефіциту сектору ЗДУ. *Розвиток фінансів державного сектору економіки України*: монографія / ред. О.М. Іваницької, В.П. Кудряшова. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2016. Розд. 1, п. 3. С. 24–37. *Особистий внесок: здійснено аналіз окремих балансових показників СЗДУ, а також побудовано схему взаємозв'язку між балансами СЗДУ (0,18 д.а.);*

2. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Складання сценаріїв макроекономічної динаміки. *Розвиток фінансів державного сектору економіки України*: монографія / ред. О.М. Іваницької, В.П. Кудряшова. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2016. Розд. 6, п. 1. С. 191–203. *Особистий внесок: Участь у розробці та здійсненому аналізі прогнозу, за сценарних макроекономічних умов побудованих на основі прогнозу Мінекономрозвитку України (0,18 д.а.);*

3. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Економіко-математичне моделювання державних фінансів України. *Державні фінанси України розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки)*: монографія. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2017. Розд. 4, п. 1. С. 166–177. *Особистий внесок: Встановлено і описано основні балансові тотожності економіко-*

математичної моделі прогнозування динаміки показників СЗДУ, а також описано методологія моделювання балансових показників СЗДУ (0,38 д.а.);

Статті у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз:

4. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Класифікація доходів сектору загальнодержавного управління України згідно з GFSM 2014. *Фінанси України*, 2017. № 8. С. 28–52. *Особистий внесок: обґрунтування показників доходів ЗБУ, які не включаються до доходів СЗДУ, а також опис «Інших доходів» СЗДУ та їх формування в умовах України (0,33 д.а.);*

5. Konovalenko D. Fiscal Consolidation And Its Impact On The Ukraine`S Economy. *Problems And Prospects Of Economics And Management*. 2017. № 3 (11). p. 185–192 (0,45 д.а.);

6. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Економіко-математичні моделі для діагностики фіскальної політики. *Фінанси України*. 2018. №3. С.43–66. *Особистий внесок: здійснено розрахунок та аналіз потенційного ВВП України по закону Оукена та фіскального імпульсу України (0,37 д.а.);*

7. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Економіко-математичне моделювання державних фінансів України. *Фінанси України*. 2018. № 7. С. 27–49. *Особистий внесок: опис балансових тотожностей моделі, методології моделювання окремих балансових показників СЗДУ (0,38 д.а.);*

8. Коноваленко Д.В. Міжнародний досвід регулювання дефіциту сектора загального державного управління. *Наукові праці НДФІ*. 2019. №1. С.18-31 (0,84 д.а.);

Статті в наукових фахових виданнях:

9. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Діагностика стану сектору загальнодержавного управління України. *Фінанси України*. 2016. № 4. С. 27–49. *Особистий внесок: обґрунтування методичних підходів з діагностики СЗДУ, в частині фактичних балансових показників СЗДУ (0,37 д.а.);*

10. Коноваленко Д.В., Богдан І.В., Яра Т.Ю. Сектор загального державного управління України у 2015 році. *Фінанси України*. 2016. № 8. С. 106–127. *Особистий внесок: участь у розрахунках та аналізі балансів СЗДУ (0,33 д.а.);*

Публікації за матеріалами конференцій:

11. Коноваленко Д.В. Оцінка дефіциту сектора загального державного управління в умовах євроінтеграційних процесів. *Проблеми та перспективи розвитку фінансових систем в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (Харків, 19 квіт. 2018 р.)*. Харків: ХІФ КНЕУ, 2018. С. 138–139. *Обсяг: 0,2 д.а.*

12. Коноваленко Д.В. Міжнародний досвід регулювання дефіциту сектора загального державного управління. *Сучасні чинники розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики держави: економічні та інституціональні аспекти: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27 жовт. 2018 р.)*. Запоріжжя : ЗДІА, 2018. 166–169. *Обсяг: 0,21 д.а.*

13. Коноваленко Д.В. Фіскальні правила, як інструмент регулювання дефіциту сектора загального державного управління. *Модернізація економіки у контексті інноваційного розвитку: напрями та пріоритети: матеріали міжнарод. наук.-практ.*

конф. (Дніпро, 17 лист. 2018 р.). Дніпро: Наукова економічна організація "Перспектива". 2018. 74–78. *Обсяг: 0,2 д.а.*

14. Коноваленко Д.В. Прогноз впливу фіскального імпульсу на економічну динаміку України. *Інфраструктура фінансового ринку: стан та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 13 квіт. 2019 р.). Київ: Київський економічний науковий центр. 2019. *Обсяг: 0,23 д.а.*

15. Коноваленко Д.В. Сценарне модельне прогнозування дефіциту сектора загального державного управління в Україні. *Наука та інновації як основні шляхи вирішення проблем модернізації економіки*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 13 квіт. 2019 р.). Одеса: Центр економічних досліджень та розвитку. 2019. *Обсяг: 0,23 д.а.*

АНОТАЦІЯ

Коноваленко Д.В. Дефіцит сектору загального державного управління та його прогнозування в системі управління державними фінансами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління». – Київ, 2019.

Дослідження присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних засад, науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо напрямів та механізмів регулювання дефіциту сектору загального державного управління (СЗДУ) України в системі управління державними фінансами на основі розробленого інструментарію його моделювання та прогнозування.

Виокремлено основні методи діагностики збалансованості СЗДУ, які використовуються у міжнародній практиці, представлено систему балансових показників СЗДУ України, які дозволяють охарактеризувати збалансованість державних фінансів на різних етапах бюджетного процесу, а також здійснено оцінку збалансованості СЗДУ України за період 2004-2018 рр. Враховуючи рекомендації МВФ з використанням моделі України «Еквілібро», розроблено алгоритм сценарного моделювання впливу макроекономічних шоків на дефіцит СЗДУ України та проведено його моделювання і апробацію. Представлено модель факторної залежності сукупного попиту економіки від показників фіскального імпульсу, приватних кінцевих споживчих витрат та інвестицій, де на даних ретроспективного періоду виявлено стохастичний зв'язок між показником фіскального імпульсу та сукупного попиту економіки.

Представлений автором інструментарій для гармонізації статистики в сфері державних фінансів, методичні рекомендації з моделювання дефіциту та його впливу на макроекономічну динаміку, рекомендації щодо подальшого розвитку фіскальних правил в Україні, відповідають завданням Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки та можуть мати практичне впровадження при підготовці прогнозних та програмних документів щодо економічного і соціального розвитку України.

Ключові слова: дефіцит, сектор загального державного управління, фінансові правила, державні фінанси, фінансове програмування, моделювання дефіциту, прогнозування дефіциту.

АННОТАЦИЯ

Коноваленко Д.В. Дефицит сектора государственного управления и его прогнозирования в системе управления государственными финансами. - Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Государственное учебно-научное учреждение «Академия финансового управления». – Киев, 2019.

Исследование посвящено обоснованию теоретико-методологических основ, научно-методических подходов и практических рекомендаций по направлениям и механизмам регулирования дефицита сектора государственного управления (СГУ) Украины в системе управления государственными финансами на основе разработанного инструментария его моделирования и прогнозирования.

Выделены основные методы диагностики сбалансированности СГУ, используемых в международной практике, представлена система балансовых показателей СГУ Украины, которые позволяют охарактеризовать сбалансированность государственных финансов на разных этапах бюджетного процесса, а также осуществлена оценка сбалансированности СГУ Украины за период 2004-2018 гг. Учитывая рекомендации МВФ с использованием модели Украины «Еквiлiбро», разработан алгоритм сценарного моделирования влияния макроэкономических шоков на дефицит СГУ Украины, проведено его моделирование и апробацию. Представлена модель факторной зависимости совокупного спроса экономики от показателей фискального импульса, частных конечных потребительских расходов и инвестиций, где на данных ретроспективного периода выявлено стохастическую взаимосвязь между показателем фискального импульса и совокупного спроса экономики.

Представленный автором инструментарий для гармонизации статистики в сфере государственных финансов, методические рекомендации по моделированию дефицита и его влияния на макроэкономическую динамику, а также рекомендации по дальнейшему развитию фискальных правил в Украине, отвечают задачам Стратегии реформирования системы управления государственными финансами на 2017-2020 годы и могут иметь практическое внедрение при подготовке прогнозных и программных документов по экономическому и социальному развитию Украины.

Ключевые слова: дефицит, сектор государственного управления, фискальные правила, государственные финансы, финансовое программирование, моделирование дефицита, прогнозирования дефицита.

ANNOTATION

Konovalenko D.V. General government deficit and its forecasting in the public finance management system. – Qualification research work as a manuscript.

Dissertation for an academic Candidate's Degree of Economic Science by specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – State Education and Scientific Institution

«Academy of Financial Management», Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2019.

Dissertation is devoted to the substantiation of the theoretical and methodological foundations, scientific and methodological approaches and practical recommendations concerning the directions and mechanisms of regulation general government (GG) deficit of Ukraine in the public finance management system based on the developed tools of its modeling and forecasting. The research was conducted taking into account the current trends of international practice of ensuring the macro-stabilization function of public finances, countering global crisis challenges and activating integration processes.

The dissertation summarizes the scientific views on the problems of the causes, nature and forms of the GG deficit, and also highlights the modern concepts of its interpretation, on the basis of which the conceptual and terminological apparatus of public finances has been improved in particular, in identification of indicators characterizing the balance public finances, taking into account the effect of the economic cycle, the impact of debt service costs, investment costs, etc.

The international experience of GG deficit management in the context of the implementation of fiscal rules in the public finances system has been researched - based on the experience of country with emerging economy, have been reveal the trends of establishing fiscal rules, the directions of their implementation and averaged numerical parameters, which allowed to substantiate the recommendations for the development of fiscal rules in Ukraine.

The basic methods of balance diagnostics of GG sector, which are used in international practice also researched. In accordance with the standards of statistics in the field of public finance of the IMF GFSM 2014, author represents a system of balance sheet GG indicators of Ukraine, which allow to characterize the balance of public finances at different stages of the budget process. Author assessed the balance of the GG sector of Ukraine for the period 2004-2018 and conducted its comparative diagnosis with EU member states, including the decomposition of the deficit in terms of institutional sub-sectors, certain types of operations and funding sources.

The question of the harmonization the national standards of statistics in the field of public finance in terms of identifying the GG deficit in accordance with the requirements of international standards has been investigated. Based on the experience of the EU member states and taking into account specific national conditions, a system of adjustments to the unharmonized «working balance» of Ukraine is presented for the calculation of the standardized GG balance – «net lending / borrowing». The author's recommendations on harmonization of public finance statistics will increase the transparency of the budget process in Ukraine and will positively influence the effectiveness of the adoption of management decisions in the fiscal policy.

Taking into account the recommendations of the IMF on financial programming using the economic and mathematical model of Ukraine «Ekvilibro» author presents the algorithm of scenario modeling of the impact of macroeconomic shocks on the GG deficit in Ukraine and carried out its modeling and approbation. The author modeled and assessed the impact of shocks, real GDP reduction, inflation growth and the depreciation of national currency to the GG deficit of Ukraine.

For the estimate the impact of fiscal policy on the economic dynamics, the author developed a model of factorial dependence of the aggregate demand of the economy on indicators of fiscal impulse, private final consumer expenditure and gross fixed capital formation, where on the data of the retrospective period a revealed stochastic connections between the indicator of the fiscal impulse and the aggregate demand. The author's model for assessing the impact of fiscal policy on the economic dynamics was tested in conditions of the medium-term forecast of Ukraine for 2019-2021 in accordance with the macroeconomic forecast of the Ministry of Economic Development and Trade.

It was noted that the author's presented tools for harmonization of statistics in public finance, methodological recommendations on modeling the deficit and its impact on macroeconomic dynamics, recommendations on the further development of fiscal rules in Ukraine, meet the objectives of the PFM Reform Strategy in Ukraine 2017-2020 and may have practical implementation in the preparation of forecast and program documents on the economic and social development of Ukraine.

Key words: deficit, general government sector, fiscal rules, public finances, financial programming, deficit modeling, deficit forecasting.

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Надруковано з оригінал-макета автора

Підписано до друку 22.08.2019 р.
Папір друкарський (80 г/м²).
Друк – цифровий.
Наклад 150 прим.

Формат 60x90/16.
Гарнітура Times New Roman.
Обсяг 0,9 ум.-друк. арк.

Надруковано в ДННУ «Академія фінансового управління»
01014, м. Київ, бульв. Дружби народів, 38.